

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Eylül/September 2021, s. 6: 179-186

Gülfem Kurt, Çeviriye Dair, Ankara: Fecr Yayınları, 2021,196 s.

Yusuf BUHAN

Araştırma Görevlisi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı
Research Assistant, Tekirdağ Namık Kemal University
Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric
Tekirdağ, Turkey
ybuhan@nku.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5706-2435

DOI: 10.5281/zenodo.5506914

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirmeleri / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 16 Ağustos / August 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 14 Eylül / September 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Eylül / September 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September 2021

Atf / Citation: BUHAN, Y. (2021). Gülfem Kurt, Çeviriye Dair, Ankara: Fecr Yayınları, 2021,196 s.. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (Eylül 2021): 179-186.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC-ND 4.0

Bu çalışmada Dr. Gülfem Kurt'un doktora tezinden hareketle kaleme aldığı "Çeviriye Dair" adlı kitabı değerlendirilecektir. Temel ilgi alanları yabancı dil eğitimi, çeviri ve Arap kültürü olan Kurt, 2019 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde "*Necib Mahfuz Romanlarının Arapçadan Türkçeye Çevirilerinin Erek Odaklı Çeviri Kuramı ve Çeviri Stratejileri Açısından İncelenmesi*" isimli doktora tezini tamamlamıştır. Tezinden esinlenerek yazdığı kitap ise önsöz ve kaynakça dışında giriş, bir kısım ve sonuçtan oluşmaktadır.

İnsanın duygu ve düşüncelerini yazılı veya sözlü aktarması konusunda dil, büyük bir öneme sahiptir. Çünkü dil, toplumsal kimliğin oluşması, gelişmesi ve ilerlemesinde kilit bir rol oynamaktadır. Ancak dünya üzerinde birden çok dilin varlığı aynı dili konuşamayan insanların iletişim sorununu da beraberinde getirmiştir. Tam da bu noktada toplumların etkileşimi, bilgi alışverişi ve kaynaşması için çeviriye ihtiyaç duyulmaktadır. Çeviri, sadece bir dilden başka bir dile aktarımla tanımlanacak basit bir kavram değildir. Çeviri toplumsal, kültürel ve sosyal açıdan milletlerin birbiriyle tanışmasını ve etkilenmesini de sağlamaktadır. Çeviri kavramı, geçmişten günümüze farklı tanımlama ve aşamadan geçmiştir. Nitekim çeviriye dair "aktarım", "yeniden oluşturma" ve "iletişim biçimi" gibi tanımlamalar da bunu göstermektedir. Tarih içerisinde yaşanan siyasi, sosyal ve kültürel olaylar da çevirinin seyrine yön vermiştir. Bu yüzden çeviri hakkında tekdüze bir tanım veya amaç ortaya konulamamıştır. Özellikle ilk dönemlerde çevirinin sosyal hayatın devam ettirilmesi için bir ihtiyaç görüldüğü, bir bilim hüviyetinde olmadığı söylenebilir. Ancak devlet içinde kurumsallaşmanın ve bilimsel faaliyetlere verilen önemin artması çeviriye ivme kazandırmıştır. Bununla birlikte çevirinin bilim haline gelmesi 20. Yüzyılda gerçekleşmiştir. Özellikle Batılı çeviri bilimciler tarafından bu alanda çalışmalar ortaya konulmuştur. Çevirinin ve çevirmenin nasıl olması gerektiği, kaynak ve erek kültür ayrımı ve uygulanabilir çeviri stratejileri üzerinde önemle durulmuştur. Bu kitapta ise Gülfem Kurt, Necib Mahfuz'un (1911-2006) Arapçadan Türkçeye çevrilmiş üç eserini Gideon Toury'nin erek odaklı kuramı çerçevesinde incelemiş ve çeviri stratejilerini uygulamıştır.

Yazar, kitabın önsözünde çalışmanın temel konusu, amacı ve içeriği hakkında bilgiler sunmaktadır. Eserde sade ve akıcı bir dil kullanılmakla beraber

terimlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Ancak yazar, bu terimler ile ilgili kitap içerisinde gerekli açıklamalara yer vermiştir.

Giriş kısmında Kurt, çeviriye duyulan ihtiyaç üzerinde durmuştur. Yazar, çevirinin sadece toplumlar arasındaki iletişimi değil yazarlar açısından da önemli olduğunu vurgulamaktadır. Yazarın bizzat kendisi çeviriye dair bir tanım ortaya koymazken Batılı birçok çeviri bilimcinin tanımlarına başvurmuştur. Buna göre çeviri genel anlamda kaynak dilden erek dile yapılan bir aktarımdır. Yazarın eserde sistemli bir bölümlendirme yapmadığı bazı başlıklar adı altında çalışmasının teorik kısmını ele aldığı görülmektedir. Bu çerçevede yazar giriş kısmında sırasıyla; Çeviri nedir, Çevirmen, Çeviri Tarihi, Çeviri Bilim, Betimleyici Çeviri Araştırmaları, Çeviri Kuramları, Normlar ve Çeviri Stratejileri başlıklarını konu edinmiştir.

Çeviri nedir? başlığında yazar, çeviri sözcüğünün Arapça, Fransızca, İspanyolca ve Almanca gibi birçok dildeki karşılığını vererek başlamaktadır. Çeviri denilince kaynak dil ve erek dil kavramları öne çıkmaktadır. Kaynak dil, yazılı veya sözlü ifadenin aslına denilirken; erek dil, kaynak metnin çevrildiği dile denmektedir. Kitapta De Beaugrande, Susan Bassnett, Peter Newmark, Goethe ve Friedrich Schleiermacher gibi Batılı çeviri bilimciler ile Akşit Aktürk, Meriç Önder ve Özlem Berk gibi Türk çeviri bilimcinin çeviri hakkındaki tanımlamalarına yer verilmiştir. Böylelikle çeviri kavramı yabancı ve yerli bilim adamları eşliğinde birçok açıdan ele alınabilmiştir. Ancak bu noktada dikkat çeken husus yazarın Arap düşünürlerin görüşlerine yer vermemesidir. Oysa ele alınan metin Arapçadan Türkçeye çevrilmiş ve yazarı da Arap bir kimliğe sahiptir.

Yazara göre çeviriden bahsedebilmek için çevirmenin varlığı ve niteliği de önem arz etmektedir. Özellikle çevirinin kaynak metin odaklı mı yoksa erek metin odaklı mı yapılacağı hususunda çevirmenlerin zorlandığı görülmektedir. Çevirmen, asıl kaynak metne sadık kalmak ve metnin çevrildiği dilin özelliklerine göre hareket etme arasında bir noktada durmaktadır. Bu yüzden çevirmen kaynak dile hâkim olduğu gibi erek dile de aşina olmalıdır. Özellikle atasözleri ve deyimler gibi kalıplaşmış ifadelerin çevirisinde kaynak ve erek dilin yapısını, kültürünü ve çeviri stratejilerini bilmek gerekmektedir. Ayrıca çevrilecek metnin türü de çevirmenin dikkate alması gereken bir diğer

noktadır. Yazar bu başlıkta Abbasi dönemindeki uygulamalardan ve çevirmenin rolünden bahsetmiştir.

Yazar Eski Mısır döneminden başlamak üzere çevirinin Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine kadarki sürecini aktarmıştır. Buna göre çeviri dönemin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik etkenlerinden bağımsız düşünülemezdir. Kurt, bu başlık içerisinde çeviri tarihinin Arap dünyasındaki aşamalarını da ele almıştır. Burada yazar, Cahiliyye, İslam, Emeviler ve Abbasiler döneminde çeviriye duyulan ihtiyacı ve zamanla gelişimini konu edinmiştir. Mesela fetih hareketleri, divan ve sicil kayıtları, 19 yüzyıldaki nahda, matbaanın kurulması ve okulların açılması gibi birçok neden çevirinin gelişimine etki etmiştir. Yazarın bu bölümde Batıdaki gelişmelerin yanı sıra Arap dünyasındaki hareketliliği de aktarması, okuyucunun iki farklı düşünce yapısını tanımasını sağlamıştır.

Yazar çeviri bilim başlığında bu alanın ortaya çıktığı tarihe değinmiştir. Çeviri bilim yeni bir disiplin olarak 1970'lerde James Holmes tarafından kurulmuş ve geliştirilmiştir. Holmes, çeviri bilimde iki ana kısmın yer aldığını öne sürmektedir: Betimleyici çeviri (descriptive translation studies) ve kuramsal çeviri bilim (theoretical translation studies). Yine başka bir çeviri kuramcısı Gideon Toury de İtmar Even Zohar'ın oryaya attığı çoğul dizge kuramını temel alarak betimleyici çeviri araştırmaları yaklaşımını benimsemiştir. Yazar Toury'nin betimleyici yaklaşımında erek odaklı bir anlayışın olduğunu ifade etmektedir. Buna göre Toury'e göre iki metin arasında eşdeğerliğin sağlanmasından çok bu eşdeğerliliğin derece ve türü önemlidir.

Yazar çevirinin kaliteli ve hem kaynak hem de erek dile uygun yapılması konusunda çeviri kuramlarının önemine değinmiştir. Yazarın görüşlerine yer verdiği Batılı düşünürlerin çoğu çeviri ile kültür arasındaki bağlantıya dikkat çekmişlerdir. Toury'e göre kaynak kültürün temel alındığı çeviri "yeterli", erek kültürün önemsendiği çeviri ise " kabul edilebilir" dir. Kaynak ile erek metin arasındaki eşdeğerliği belirleyen şey ise çeviri normlarıdır. Toury bunu süreç öncesi ve çeviri süreci normlar diye ayırmaktadır. Süreç öncesi norm, dil, metin ve yazarın durumuyla ilgilidir. Çeviri süreci norm ise çevirmenin çeviri sürecindeki tüm inisiyatifine denmektedir. Çeviriye dair ortaya konan bir diğer kuram ise Vermeer'in "Skopos kuramı" dır. Bu kuramda çevrilecek

metnin, yazarın ve işverenin amaçları ön plandadır. Vermeer'e göre kaynak kültür normları dikkate alınarak yapılan çeviri "kabul edilebilir" erek kültür önemsenerek yapılan çeviri ise "yeterli" çeviridir. Bu yönüyle Vermeer Toury'nin tam tersi bir bakış açısı sergilemektedir. Yazar bu kısımda Vermeer ile Toury'yi kuramsal bakışlarını karşılaştırmıştır. Bir diğer kuram ise Zohar'ın çeviri sürecinde toplumsal bağlamı ve tarihsel süreci dikkate almayı öne süren çoğul dizge kuramıdır. Bu kuram diğer başka kuramlara öncülük etmiş çevirinin durağan bir yapıdan devingen bir yapıya geçişini sağlamıştır. Bu başlık altında ele alınan son kuram ise yazarın da temel aldığı Toury'nin Zohar'ın çoğul dizge kuramından esinlenerek öne sürdüğü erek odaklı kuramıdır. Bu kuram metnin erek kültür ve okurunun beklentilerine göre çevrilmesini dile getirmektedir. Kurt, çeşitli kuramları bu başlıkta ele alarak çeviriye dair farklı bakış açılarını sunmuştur.

Yazar normlar başlığında dilbilimsel yaklaşım ile kuramcıların görüşlerini karşılaştırarak eş değerlilik kavramını değerlendirmiştir. Zira dilbilimsel yaklaşım kaynak metin ile erek metin arasındaki dilsel öğelerin birebir benzeşmesini eş değerlilik olarak tanımlamaktadır. Buna karşın kuramcılar, eş değerliliğin değişken olduğunu belirtmişlerdir. Bu eşdeğerliliği belirleyen şey ise normdur. Norm ise çevirmenin süreç öncesi ve çeviri sürecinde ortaya koyduğu davranışların tümüne denir. Bu kısmın sonlarına doğru yazarın sorduğu soruların okuyucunun konuya olan merakını etkilediği söylenebilir.

Yazar çeviri stratejileri kısmında çevirmenin takip etmesi gereken stratejiler ve kuralları maddeler halinde aktarmıştır. Stratejilerin temel amacı kaynak metnin okurunun kendisinde uyanan etkinin erek metnin okurunda da uyanabilmesidir. Yani bir tür eş değerliliğin sağlanabilmesidir. Çevirmen stratejiler sayesinde çeviri kayıplarını en aza indirmeyi hedeflemektedir. Kurt, çeviri stratejileri konusunda Mona Baker'in stratejilerini kitabında zikretmiştir: Yabancılaştırma, yerleştirme, öykünme, Kültürel ödünçleme, telafi, açıklama, ekleme, uyarılama, yer değiştirme, iletişimsel çeviri ve sözcüğü sözcüğüne çeviri gibi birçok farklı çeviri stratejisinden bahsetmektedir. Yazarın bu kavramların İngilizce ve Arapça karşılıklarını vermesi okuyucunun terimlere aşinalığı bakımından önemlidir. Ayrıca bu kısımda yazar terimlerin tanımlarını ve bazı çeviri bilimcilerin taksimlerini de ele almıştır.

Yazar eserin ikinci kısmı olan karşılaştırmalı metin çözümlemesinde Necib Mahfuz'un Arapçadan Türkçeye çevrilen "Sersera Fevka'n-Nîl, Hân el-Halîlî ve Yevme Kutile'z-Za'îm adlı eserlerinden toplam 182 örneği Toury'nin erek odaklı kuramı çerçevesinde incelemiş ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Yazar eserinde bu kuramı tercih sebebini zikretmemiştir. Çevirmenin tercih ettiği çeviri stratejileri, kaynak metnin dinamikleri ile erek dilin beklentileri bağlamında yazar, incelemelerde bulunmuş ve kendi yorumunu da yer vermiştir. Mesela *Sersera Fevka'n-Nîl* eserinden bir örnek de:

الحق أنه جاء بسؤال لم يسأله أحد من قبل!..

"Allah'ı var, daha önce kimsenin sormadığı bir soruyu sordu!"

Yukarıdaki ifadede Kurt, çevirmenin iletişimsel çeviri, uyarlama ve yerleştirme stratejilerini kullandığını belirtmektedir. Cümledeki الحق kelimesi Türkçede "hakkını teslim etmek gerek, hakkını yememek lazım" anlamlarında kullanılan bir deyiştir. Kültürel odaklı bir ifadenin erek dilde karşılığı olmadığı durumlarda ortaya çıkabilecek sorunları en aza indirmek amacıyla iletişimsel çeviri stratejisi kullanılmıştır. Erek dile "Allah'ı var" şeklinde çevrilen ifadede uyarlama (yani kaynak kültürde olan bir durumun erek kültürde olmaması durumunda kullanılan bir strateji) ve yerleştirme (kaynak metnin yabancılığını olabildiğince erek dil okuyucuları için azalmak için kullanılan bir yöntem) stratejileri kullanılmıştır. *Yevme Kutile'z-Za'îm* adlı eserden bir örnekte de:

وفي هذه الحالة لا غضاضة من الاستماع لرأي الآخرين

"Bundan böyle, başkalarının sana önerebileceği kısımlere kulak verebilirsin sanırım?"

"Bu durumda" manasına gelen في هذه الحالة ifadesi erek dile "bundan böyle" şeklinde yorumlanarak aktarılmıştır. Yazara göre çevirmenin لا غضاضة من الاستماع ifadesinin iletişimsel çeviri stratejisi uygulanarak "kulak vermek" şeklinde çevirmesi isabetli olmuştur. Çünkü birebir çeviri olması durumunda erek okuyucunun metni anlaması ve dolayısıyla bağlantının kurulması zorlaşmaktadır. Ayrıca لرأي الآخرين ifadesi "başkalarının kısmet bulması" anlamını da içerdiğinden çevirmen bu cümleyi erek okura açıklama (kaynak metindeki bir sözcüğün veya bir bölümün metni daha iyi açıklayabilmek için daha uzun

bir şekilde yeniden yazılarak erek metnin genişletilmesi) yöntemiyle çevirmiştir.

Kitaba teknik açıdan bakıldığında ise her ne kadar okuyucuyu rahatsız edecek derecede olmasa da yazım ve imla hataları bulunmaktadır (s.12,38,58,61,62,63,81,93,186...). Yazar özellikle bitişik ve ayrı yazılan kelimelerin kullanımında yanlışlıklar yapmıştır. Mesela “düz anlam, yan anlam, çeviri bilim, dil içi ve dil bilgisi” kelimeleri ayrı yazılması gerekirken bitişik, “Altyapı, üstyapı ve öngörmek” sözcükleri ise bitişik yazılması gerekirken ayrı yazılmıştır. Kurt, eserin bazı kısımlarında herhangi bir amaç olmaksızın tekrar eden bilgiler de aktarmıştır.

Yazar kitabı tezden yola çıkarak hazırladığından yer yer tezden olduğu gibi aktarılan kısımların varlığı söz konusudur. Mesela Kurt, giriş kısmında tezin bölümleri ve içerikleri hakkında bilgi vermektedir. Tezden olduğu gibi alınan bu bölümde tezde ele alınıp kitabın içeriğine dâhil edilmeyen kısımlar bulunmaktadır (s.14). Yazarın kitabını bölümlere ayırmayıp başlıklar halinde okuyucuya sunmasının kitabın sistematığına zarar verdiği söylenebilir. Kurt giriş kısmı içerisinde bazı başlıkları ele almak suretiyle eserin teorik kısmını aktarmıştır. Karşılaştırmalı metin çözümlemesi kısmı içerisinde de Necib mahfuzun eserleri çeviri stratejileri bağlamında incelenmiştir. Yazarın bu noktada tezdeki düzeni uygulaması ve düzenli bir bölümlendirme yapması beklenirdi.

Yazar tezinde, Necib Mahfuz’un hayatı ve eserlerine dair bir bölüm tahsis etmişken kitabında bu konuya değinmemiştir. Yazarın Necib Mahfuz’un hayatını kısa bir şekilde de olsa ele alması okuyucuya çeviri kuramları çerçevesinde incelenen metinleri anlama ve yorumlama noktasında katkı sağlayabilirdi. Ayrıca yazar incelemiş olduğu metinlerin çevirmenlerine dair herhangi bir bilgilendirmede de bulunmamıştır. Böylelikle çevirmenin kim olduğu, yaşadığı kültür ve eğitim seviyesi gibi dinamikler yazar tarafından kitaba yansıtılmamıştır veya yansıtıldıysa bu kontrolden uzak kalmıştır. Öte yandan Arapçadan Türkçeye yapılmış bir çeviride Arap dünyasına yeteri kadar değinilmemiş ve kitabın özellikle teorik kısmı Batı bakış açısıyla yazılmıştır.

Sonuç kısmında yazar kitabın amacı, içeriği ve sistemi hakkında bilgiler vermiştir. Çeviriye duyulan ihtiyacın önemi, toplumlar arasındaki sosyal ve

kültürel alışverişin sağlanması ve çevirmenlerin çeviri süreci ve öncesinde uyması gereken kurallar ve yöntemler üzerinde durulmuştur. Yazar kitabın çevirmenlere yol gösterici nitelikte olduğunu belirtmektedir. Kurt, çevirmenin stratejilere birebir bağlı kalmasını değil, gerekli görüldüğünde onlara başvurmasını vurgulamaktadır. Bu kısımda yazar Necip Mahfuz'un eserlerinin incelenmesi sonucunda elde ettiği bulguları ve çevirmenin erek odaklı bir yaklaşım içerisinde olduğunu zikretmiştir.

Çeviri, uzakları yakınlaştıran ve farklı kültürlerin kaynaşmasını sağlayan bir faaliyettir. Globalleşen dünyada çeviri, bilgi alışverişinin, ekonomik ilişkilerin ve sosyal kaynaşmanın temel unsurlarından biri sayılmaktadır. Bir bilim dalı hüviyetine kavuşmasıyla beraber çeviri alanında çeşitli kuramlar, stratejiler ve çeviri bilimciler ortaya çıkmıştır. Kurt ise bu kitabında Necip Mahfuz'un Arapçadan Türkçeye çevrilmiş üç eserini Gideon Toury'nin çeviri erek odaklı kuramı çerçevesinde incelemiş ve yorumlamıştır.

Kitap, çeviri alanında yapılacak çalışmalara örneklik teşkil edecektir. Kaynak ve erek dil sorunsalı karşısında zorluk çeken çevirmenlerin kitapta ele alınan çeviri stratejileri sayesinde yeni bir bakış açısı kazanacağı öngörülmektedir.